

BACKGROUND REPORT

PRAGUEPRAŽSKÝ
STUDENTSTUDENTSKÝ
SUMMIT

UNESCO

Rovný přístup ke vzdělání

Rovný přístup ke vzdělání

1. Úvod

Vzdělání je základem moderní společnosti. Vzdělanost je klíčovým předpokladem pro zvyšování životní úrovně a zároveň zvyšování životní úrovně vede ke zlepšování kvality vzdělávání. Je zcela pochopitelné, že vzdělávání v současné době prochází významným rozvojem na všech stupních.

Myšlenka poskytovat kvalitní vzdělání pro co nejširší okruh veřejnosti není novinkou dnešní doby. Již Všeobecná deklarace lidských práv z roku 1948 uvádí: *„Každý má právo na vzdělání. Vzdělání, necht' je bezplatné, alespoň v počátečních a základních stupních. Základní vzdělání je povinné. Technické a odborné vzdělání budiž všeobecně přístupné a rovněž vyšší vzdělání má být stejně přístupné všem podle schopností.“*¹

Rozhlédneme-li se však kolem sebe, ani bezmála 64 let po přijetí deklarace nedosahuje vzdělání celosvětové společnosti kýženého výsledku. Všechny země, ať už vyspělé nebo méně rozvinuté, usilují o vytvoření co nejlepšího vzdělávacího systému. Toto úsilí je však limitováno ekonomickými možnostmi i kulturní orientací jednotlivých zemí.² Deklarované rovné právo na vzdělání tak často nebývá naplněno.

Není divu, že otázka přístupu ke vzdělání je stále v popředí zájmu nejen mezinárodních humanitárních a nevládních neziskových organizací, ale patří k nejdiskutovanějším tématům celé současné společnosti. Jde tedy o stále aktuální problém, kterým se mezinárodní společenství zabývá na rozličných úrovních a jinak tomu není ani v Organizaci OSN pro výchovu, vědu a kulturu.

Tento dokument má za cíl čtenářům představit různé přístupy ke vzdělání ve světě, dílčí problémy vzdělávání a způsoby, jakým je současný svět řeší.

2. Stupně vzdělání

Otázka přístupu ke vzdělání se ani zdaleka netýká pouze reforem vysokých škol, či osnov na středních školách. Jde o mnohem komplexnější problematiku, která zahrnuje mnoho úrovní vzdělání, od výchovy dětí a mladistvých až po koncept celoživotního vzdělávání.

Pro účinné porovnávání vzdělávacích systémů přijala Generální konference UNESCO v roce 2011 přepracovanou normu nazvanou Mezinárodní standardní klasifikace vzdělávání (International Standard Classification of Education, ISCED 2011). Tato norma je prostředkem pro sledování úrovně a vývoje kvality vzdělání. Sběr informací podle ISCED 2011 však začne až kolem roku 2013.³ Zatím tak zůstává v platnosti ISCED 1997, nicméně její základní rozdělení vzdělávání na čtyři stupně je shodné s nově přijatou normou.

¹ Všeobecná deklarace lidských práv, Valné shromáždění, 1948, s. 5.

² PRŮCHA, Jan. Vzdělávání a školství ve světě : základy mezinárodní komparace vzdělávacích systémů. 1.vydání. Praha: Portál, 1999. 320 s. ISBN 80-7178-290-4.

Preprimární – je určeno jako příprava na povinné základní školní vzdělávání. Hlavní funkce je výchovná, nejedná se tak o klasické vzdělávání, ale spíše o naučení základních návyků pro další vzdělávání. V rámci srovnávání a hodnocení dosažené úrovně obyvatelstva jsou zde zařazeni všichni bez základního vzdělání a bez ohledu na věk.

Primární – často také označováno jako základní vzdělávání. Určeno je převážně pro děti od 6 let a pro negramotné. Je ve většině zemí povinné. Účelem je poskytnout základní dovednosti (psaní, čtení a počítání), základní vědomosti a umožnit tak další osobní rozvoj.

Sekundární – dělí se na dva stupně, nižší a vyšší sekundární vzdělávání. Nižší je pokračování základního vzdělávání, rozvíjí schopnosti a vědomosti nabyté během primárního vzdělávání. Ve většině zemí je také povinné. Převážně jsou vzdělávány děti ve věku 11 - 15 let. Vyšší sekundární vzdělávání se dále dělí podle zaměření na všeobecné, odborné a přípravu na odborné vzdělávání. Tento stupeň je první, ve kterém dochází ke specializaci. Jde tedy o přípravu na nástup do pracovního procesu nebo o přípravu na terciární vzdělání.

Terciární – nejvyšší stupeň vzdělávání, který navazuje na sekundární vzdělání a dále rozvíjí a formuje zaměření/specializaci studující osoby. Bývá také označováno jako akademické vzdělávání. Vzdělávací programy terciárního stupně poskytují hluboké teoretické znalosti, a připravují studenty na vstup do pracovního procesu nebo na vědeckou práci.^{4 5}

Předmětem současných diskuzí je, jak kvantitativní, tak kvalitativní rozvoj těchto čtyř zmíněných stupňů vzdělání. Situace se liší region od regionu, stát od státu. V některých zemích je palčivou otázkou dělení dětí podle talentu. Jsou však země, kde ani půl století po přijetí Všeobecné deklarace lidských práv miliony dětí nemají přístup ani k primárnímu vzdělání. Cílem mezinárodních společenství je zajistit jistou úroveň vzdělání všem. To se v posledních dekadách jeví jako nesnadný úkol.

3. Přístup ke vzdělání

Rovný přístup ke vzdělání bez „*jakéhokoliv rozlišování podle rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národnostního nebo sociálního*

³ STALKER, Milada. Nová mezinárodní klasifikace vzdělávání ISCED 2011. Čtvrtletník vzdělávání : Vzdělávání. [online] 15.6. 2012, 1.ročník, 2/2012 [cit. 30.7.2012]. Dostupné na Národní ústav pro vzdělávání: <http://www.nuv.cz/uploads/Periodika/VZDELAVANI/2_12.pdf>. ISSN 1805-3394.

⁴ Odbor obecné metodiky, Český statistický úřad. Mezinárodní klasifikace vzdělávání (ISCED 97) : Metodika [online]. 2008. Praha. Český statistický úřad. [cit.31.7.2012]. Dostupné z: <[http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/klasifikace_isced_97_studenti/\\$File/isced_97.pdf](http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/klasifikace_isced_97_studenti/$File/isced_97.pdf)>. ISBN 978-80-250-1723-4

⁵ UNESCO. Revision of The International Standard Classification Education (ISCED) [online]. 5.září 2011. [cit.31.7.2012]. Dostupné z: <http://www.uis.unesco.org/Education/Documents/UNESCO_GC_36C-19_ISCED_EN.pdf>

*původu, majetku, rodu nebo jiného postavení*⁶ je jedním z hlavních cílů UNESCO již od samotného založení organizace.

Hlavním programem věnujícím se této problematice je program Vzdělání pro všechny (Education for All, EFA), který jasně vytyčenými cíli bojuje s diskriminací po celém světě. Do tohoto programu se po jeho zahájení v roce 1990 zapojilo hned několik orgánů Spojených národů, a to Populační fond OSN (UNFPA), Rozvojový program OSN (UNDP) a Dětský fond OSN (UNICEF), ale také Světová banka. Rovný přístup ke vzdělání zajišťuje všem bez rozdílu možnost získat potřebné schopnosti a znalosti a díky nim zaujmout své místo ve společnosti.

Rovný přístup ke vzdělání, uznávaný jako základní lidské právo, je v praxi v mnoha oblastech světa omezován. Ať už se jedná o sociální postavení, „nevhodné“ pohlaví nebo jakýkoliv jiný důvod, kvůli kterému dítě nedostane možnost se vzdělávat, vždy se jedná o akutní problém celé společnosti, který je potřeba řešit.

3.1 Genderová rovnost

Mezi nejvýraznější problémy patří diskriminace v přístupu ke vzdělání podle pohlaví. Tři z šesti cílů programu EFA jsou zaměřeny na genderovou rovnost ve vzdělávání. Stejně možnosti pro obě pohlaví jsou také jedním z Rozvojových cílů tisíciletí (MDG's). Přesto se však v různých kulturách stále setkáváme s menším, či větším rozdílem v přístupu ke vzdělání dívek a chlapců.

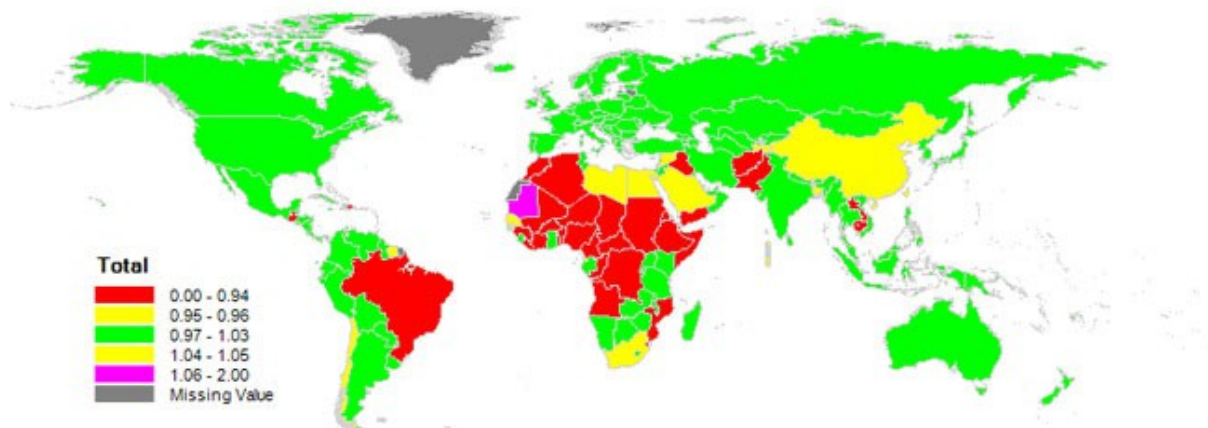
Odlišnosti v přístupu ke vzdělání podle pohlaví jsou však komplexnější a hlubší, než se široké veřejnosti může jevit. Netýká se to jen například délky studia (od dívek se většinou neočekává absolvování vyšších stupňů vzdělání), ale i postoje vyučujících či školní organizace. Jedná se zejména o země s vyvinutým školním systémem, kde není třeba řešit rozdílnou dostupnost vzdělání pro dívky a chlapce. Mnoho studií z celého světa však uvádí, že vyučující mají sklony podporovat dívky v pasivitě a přizpůsobivosti a zároveň oceňovat nezávislost a individualitu chlapců. Chlapci jsou tedy méně káráni, protože se to od nich očekává. Stejně tak je přirozené, že se dívky budou věnovat „domácky“ zaměřeným činnostem, například péči o ostatní či úklidu ve třídě. Kromě toho jsou chlapci všeobecně považováni za méně pečlivé a později dospívající. To s sebou nese vyšší toleranci k špatným výsledkům.

V méně rozvinutých státech často nemají dívky ke vzdělání žádný přístup. Společenský tlak, tradice či ekonomické podmínky je nutí věnovat se domácím povinnostem a vzdělání je mnohdy považováno za luxus, který si nemohou dovolit. Může dívkám dokonce zabránit ve svatbě, pakliže bude „příliš vzdělaná“. Setkáváme se často s konfliktem, kdy dívkám ve vzdělání brání kulturní, či náboženské vyznání a v tuhle chvíli je velmi těžké objektivně rozhodnout, co je důležitější.

⁶ Všeobecná deklarace lidských práv, OSN.

Obr 1: Index gendrové rovnosti (GPI) v primárním vzdělávání

Zdroj: Childinfo, dostupné na <http://www.childinfo.org/images/education_primary_2011_2.jpg>

3.2 Kvalita vzdělávání

Kvalita vzdělávání patří mezi základní cíle strategických dokumentů o vzdělávání. Avšak kvalita vzdělání je velice těžko definovatelný pojem, a proto nabývá různých významů. Na vnímání kvality má vliv nejenom ekonomický potenciál země, ale také kulturní tradice a hodnotová orientace země. Pojem kvalita vzdělávání bývá často nesprávně zaměňován s pojmem efektivita vzdělávání. Efektivita vzdělávání je porovnáním vstupů (náklady) s výstupy (efekty, výnosy). K určení výstupů slouží srovnávací pedagogika, která analyzuje schopnosti a výkonnost studentů.

Kvalita vzdělání je však velmi subjektivní hodnota. Kromě již zmiňovaných faktorů (ekonomický potenciál, kulturní tradice a hodnotová orientace) také zaleží na mnoha nedefinovatelných a neměřitelných okolnostech. Zjišťování kvality vzdělání podle jednotných celoplošných testů je metoda, která ve světě nezaznamenala takové výsledky, jaké se od ní očekávaly, a proto je stále méně využívanou komparativní metodou.⁷

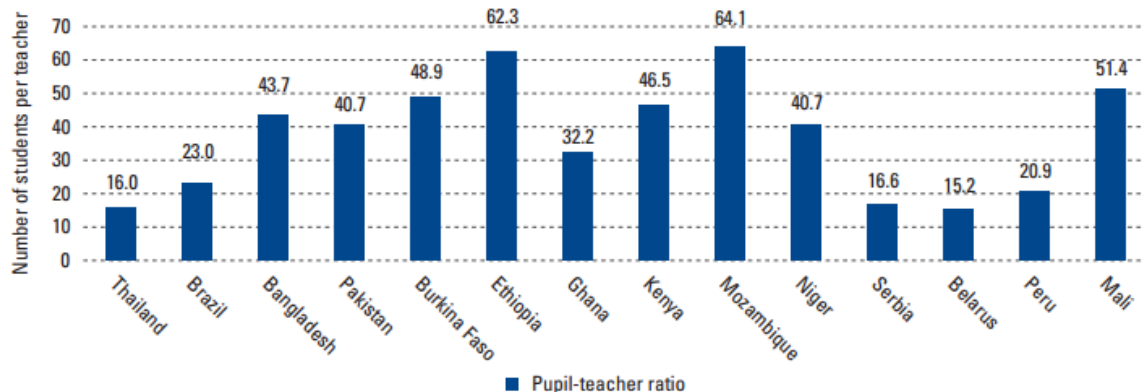
Další z užívaných definic chápe kvalitu vzdělávání jako cíl, kterého je potřeba dosáhnout, a ne jako veličinu nabývající různé hodnoty. „Kvalita vzdělávání (vzdělávacích procesů, vzdělávacích institucí, vzdělávacího systému) je určitá žádoucí úroveň fungování a/nebo produkce těchto procesů nebo institucí, která může být předepsána určitými požadavky - např. rámcovými vzdělávacími programy, evaluačními standardy - a tudíž může být objektivně hodnocena a měřena.“⁸ Dodržování vypsáných požadavků (zpravidla státem) je podle této teorie dostatečnou známkou kvality.

⁷ GREGER, David. Školní vzdělávání: Zahraniční trendy a inspirace, Kvalita a spravedlnost ve vzdělávání. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2006. 266 s. ISBN 80-246-1313-1.

⁸ PRŮCHA, Jan. Moderní pedagogika : Věda o edukačních procesech. 1. vydání. Praha: Portál, 1997. 495 s. ISBN 80-7178-170-3 .

Figure 3: Pupil-teacher ratio, primary education (in select countries), 2008

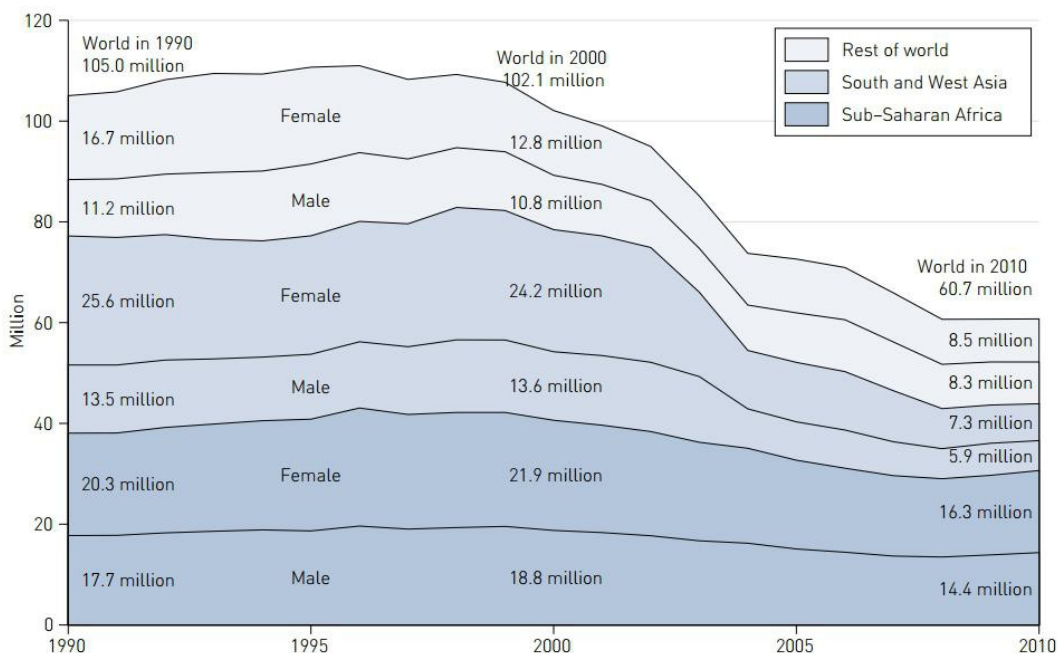

Source: Accessed from UNESCO, as on December 8

V méně vyspělých zemích není však důraz kladen primárně na kvalitu ale spíše na dostupnost vzdělání. Nedostatečná kapacita vzdělávacích zařízení a složité socioekonomické podmínky subsaharských států a jihovýchodní Asie nedovolují vzdělávat v takové kvalitě, jako ve státech vyspělých. V rámci humanitární pomoci pro méně rozvinuté státy nevládní, zpravidla neziskové, organizace (NGO's) pomáhají vytvářet potřebnou infrastrukturu a zároveň podporují vzdělávání učitelů v potřebných státech.

3.3 Mimoškolní děti

Z mnoha různých důvodů jsou po celém světě milióny dětí, které buď nemají možnost chodit do školy, nebo této možnosti nemohou využít. Jedná se zejména o problémy s kapacitou škol nebo o potlačování základních lidských práv (gender, vyznání, zneužívání). Snížování počtu mimoškolních dětí z posledních let se přes veškerou snahu UNESCO a UNICEF skoro zastavilo. Stále však existuje velké množství dětí, které by šanci dostat měly.

Source: UIS database, 2012.

Mimoškolní děti jsou připraveny o svoji možnost osobního rozvoje a o svou šanci na zlepšení životní situace nebo změnu sociálního postavení. Nejedná se pouze o problém jednotlivců, ale je to problémem celé společnosti, která tak ztrácí možnost na celkové zlepšení životní úrovně.

3.3.1 Krize

Jedním z faktorů ovlivňujících počet mimoškolních dětí je například válečný stav či bezútěšná situace v zhroutených státech. V zemích, které jsou postiženy ozbrojenými konflikty či přírodními katastrofami, přichází naprostá většina občanů o podstatnou část svých základních lidských práv a je tedy narušeno i právo na vzdělání. Oslabená infrastruktura a nestabilní situace v zemi připravují občany o jakoukoliv možnost se vzdělávat.

Vzhledem k tomu, že sociální aspekty, mezi něž patří samozřejmě přístup ke zdravotní péči, ale i právě vzdělání, jsou v těchto situacích velmi důležité, ne-li zásadní pro stabilizaci situace v zemi a pro budoucí rozvoj, je třeba na ně klást velký důraz. Zajištění primárního vzdělání je prvním krokem ve všech případech. Potýkáme-li se však s rekonstrukcí zhrouteného státu, pak se tato podpora týká zejména zajištění sekundárního vzdělání, které je nezbytné pro obnovu státní administrativy.

3.3.2 Děťští vojáci

Specifickým problémem ozbrojených konfliktů je verbování dětských vojáků. Narušení psychického vývoje u takto postižených dětí bývá značné. Dětským vojákem se podle definice UNICEF z roku 2007⁹ rozumí osoba pod 18 let, která je využívána v bojových akcích státními ozbrojenými silami nebo nestátními ozbrojenými skupinami.

Od roku 2000 byla účast dětských vojáků hlášena ve většině ozbrojených konfliktů a téměř ve všech oblastech světa. Přestože nejsou k dispozici přesné údaje a čísla se neustále mění, desítky tisíc dětí nadále slouží ve vládních silách nebo v ozbrojených opozičních skupinách. Některé z nich nedosahují ani věku 10 let.

Děťští vojáci plní v ozbrojených složkách mnoho různých rolí, jde jak o bojové pozice, tak i o poslíčky, lidské štíty či nosiče. Jejich práva bývají ve většině případů silně potlačována. Nejde však pouze o právo na vzdělání. Občanská, politická, ekonomická, sociální a kulturní práva dětí stanovená Úmluvou o právech dítěte Valným shromážděním v roce 1989¹⁰ jsou ve většině případů zcela opomíjena už pouhým přijetím do vojenské služby. Do ozbrojených složek jsou děti často přijímány protiprávně, a to buď násilím, nebo ve věku, který je nižší, než je dáno vnitrostátními právními předpisy nebo mezinárodními normami.

⁹ Paris Principles and Guidelines on Children Associated with Armed Forces or Armed Groups, 2007. Dostupné z <<http://www.unicef.org/emerg/files/ParisPrinciples310107English.pdf>>.

¹⁰ Úmluva o právech dítěte, Valné shromáždění OSN, 1989. Dostupné v [PDF] z <<http://www.crdm.cz/download/umluva.pdf>>.

3.3.3 Dětská práce

Dalším faktorem zvýšeného počtu mimoškolních dětí je extrémní chudoba zejména v rozvojových zemích, která nutí rodiče, aby posílali své děti do zaměstnání nebo je nutili do práce od velmi útlého věku. Dětská práce je taková, která je vykonávána osobami mladšími 18 let, neprospívá jejich psychickému a fyzickému zdraví a brání dětem v povinné školní docházce¹¹.

Chybou bývá nastavený systém školství, kdy školné, náklady na školní pomůcky a dopravu jsou přílišnou zátěží pro domácnost. Ta své děti tedy raději pošle pracovat, aby eventuálně zajistily vzdělání svým mladším sourozencům. Je paradoxní, že vzdělání má dětem zajistit kvalitní přípravu pro budoucí zaměstnání. Děti, jež jsou nuceny pracovat od nízkého věku, nemají šanci na základní seberealizaci a jejich cena na trhu práce klesá. S dětskou prací souvisí často také případy zneužívání a vykořisťování a velmi výrazným způsobem tak ovlivňuje schopnost správného psychického i fyzického vývoje dítěte.¹²

3.4 Koncepce vzdělání

Spornou oblastí v otázce rovného přístupu ke vzdělání je koncepce primárního vzdělávání obecně. Je efektivnější a společností i jedinci prospěšnější vzdělávat všechny obecně bez rozdílu, tedy stejným tempem a stejnou metodou, či vytvářet naopak speciální režimy pro talentovanější studenty a specializovat tak nejlepší v oboru? Problém je na obou stranách. Každé dítě probíranou látku vnímá rozdílnou rychlostí, či intenzitou. Bude-li primární vzdělání bez rozdílu stejné, může dojít k omezování talentovaných dětí, či naopak. Bude-li se však vzdělání kategorizovat podle schopností dětí (například výběrové, standardní a dislexické třídy), děti ztratí prvek srovnání a může docházet například k celkovému útlumu motivace ke studiu.

Další otázkou je dělení škol na soukromé a státní, financování sektoru vzdělání státní pokladnou, či zavádění školného pro terciární vzdělání. Ekonomický aspekt byl vždy klíčovou otázkou v rozvoji vzdělávacího systému ve všech zemích. Jde o velmi kontroverzní téma – je vysoké školství určeno pro ty, co si to mohou finančně dovolit, či pro ty s mimořádným talentem a pílí? Mají soukromé školy lepší vybavení a kvalifikovanější přednášející, než ty státní? Bude si student víc vážit vzdělání, bude-li zpoplatněno? Finanční podmínky jednotlivých domácností bývají velkou překážkou pro řadu talentovaných dětí. Je důležité nastavit systém školství tak, aby bylo i terciární vzdělání přístupné pro ty, kteří si to zaslouhují.

¹¹ Dětská práce. In: Stop dětské práci: Je lepší chodit do školy [online]. 2011 [cit. 2012-08-08]. Dostupné z: <http://www.stopdetskepraci.cz/index.php?id=174&idp=181> >.

¹² CANAGARAJAH, Sudharshan a Helena Skyt Nielsen. Child labour and schooling in Africa [online]. 1999. World Bank. [cit. 28.7. 2012]. Dostupné z : <http://siteresources.worldbank.org/SOCIALPROTECTION/Resources/SP-Discussion-papers/Child-Labor-DP/9916.pdf> >.

3.5 Celoživotní vzdělávání

Jiným problémem je celoživotní vzdělávání (Lifelong education). Jak říká definice OECD¹³ z roku 2000: „Jedná se o systémový přístup: zaměřuje se na standardy vědomostí a dovedností, které platí pro všechny děti od nejútlejšího věku k učení po celý život a má koordinovat snahy o zajištění příslušných možností pro všechny dospělé, bez ohledu na zaměstnané usilující o postoupení na vyšší kvalifikační stupeň či nezaměstnané, kteří se potřebují rekvalifikovat.“

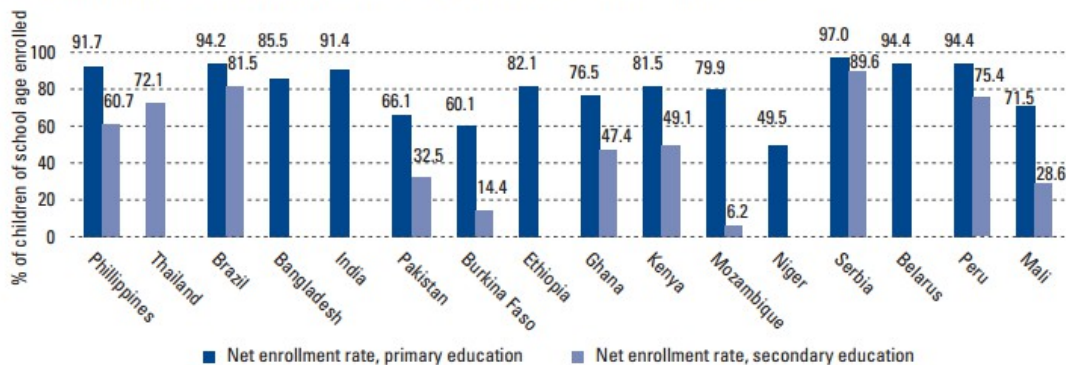
Jde tedy jakýsi kontinuální proces získávání a rozvoje vědomostí i praktických dovedností nad rámec standardního vzdělávání. V různých zemích je realizováno různými způsoby, a to formální, organizovanou formou, prostřednictvím neformální individuální činnosti, nebo tzv. informální – spontánně. Jeho součástí je jak základní školní docházka, tak i vzdělávání seniorů.

Ve vyspělých zemích se rozvoj vzdělání ubírá právě tímto směrem. Snaží se o vyvolání zájmu o celoživotní vzdělávání u řadových občanů, podporuje tzv. univerzity třetího věku a jiné formální vzdělávací projekty. Předmětem diskuzí se zde však stává právo na něj v kontrastu s příležitostmi k němu. Přístup k řadě kurzů je finančně i časově náročný a lidé si je v mnoha případech nemohou dovolit. Setkáváme se zde tedy s konfliktem veřejného zájmu na úrovni vzdělanosti obyvatelstva, na níž je založen společenský rozvoj, a dostupnosti celoživotního vzdělávání. Otázka je ale ještě kontroverznější. Mnoho společností vyžaduje znalosti a dovednosti nad rámec standardního vzdělání, veřejnost bývá tudíž často tlačena k tomu se vzdělávat, chce-li uspět na pracovním trhu. Máme však právo jedince nutit k tomuto způsobu života, jehož je celoživotní vzdělávání součástí?

4. Vzdělávání ve světě

Přístup k primárnímu vzdělávání se liší každým státem. Podíváme-li se na statistiky UNESCO z roku 2010,¹⁴ nacházíme jisté podobnosti v rámci regionů. V USA a státech západní

Figure 2: Net enrollment rate in primary and secondary education (in select countries), 2008

Source: Accessed from UNESCO, as on December 8, 2010

*Note: Net enrollment ratio for secondary education is not available for Bangladesh, India, Ethiopia, Niger and Belarus; net enrollment ratio for primary education is not available for Thailand

¹³ OECD – organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj. Dostupné z: <www.oecd.com>.

¹⁴ Statistiky UNESCO, 2010. Dostupné z: <http://stats.uis.unesco.org/unesco/TableViewer/document.aspx?ReportId=198&IF_Language=eng>.

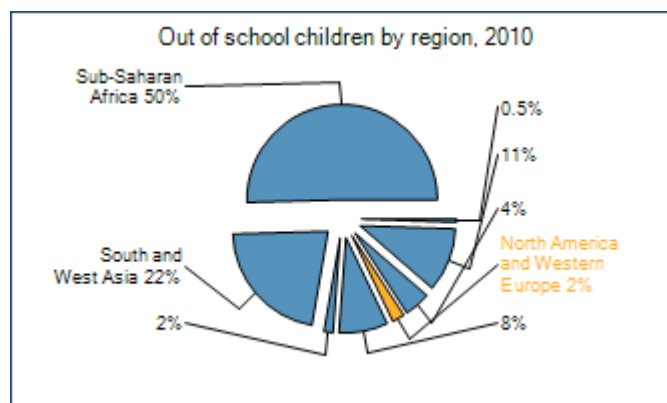
Evropy je přístup ke vzdělání zpravidla vyšší, než v zemích subsaharské Afriky. Je to dáno zejména kulturními a historickými rozdíly a ekonomickou situací v daném státu.

4.1 Euroatlantický prostor

Ve Spojených státech amerických a západní část Evropy je vzdělávací systém na velmi dobré úrovni. V roce 2010 je v průměru 96 % chlapců a 97 % dívek příslušné věkové skupiny zapsáno v primárním vzdělávání. Region zároveň obsahuje 2% menšinu mimoškolních dětí ve světě, z toho 45 % jsou dívky. Student tráví v průměru až 16 let života školní docházkou. Ve většině zemí toto číslo zahrnuje primární, sekundární i terciární vzdělání.

Až 20 z celkových 24 zemí již dosáhlo nebo jsou blízko dosažení rozvojových cílů tisíciletí, co se všeobecného základního vzdělání týče. Velký úspěch zaznamenává i eliminace genderově rozdílných přístupů ke vzdělání – ve 22 zemích z 24 bylo dosaženo rovnosti dívek a chlapců na základní škole.

Obr 2: Mimoškolní děti podle statistik UNESCO k roku 2010

Zdroj: UNESCO, <http://stats.uis.unesco.org/unesco/TableViewer/document.aspx?ReportId=134&IF_Language=eng&BR_Region=40500>

4.2 Východní Asie a Tichomoří

V průměru je ve východní Asii a Tichomoří do primárního vzdělávání zapsáno 95 % chlapců i dívek příslušného věku. Tato čísla jsou též velmi vysoká a vypovídají o velkém důrazu na vzdělávání mladých lidí v regionu. Ve srovnání s Euroatlantickým prostorem se však v regionu vyskytuje vyšší počet mimoškolních dětí - region představuje až 11 % mimoškolních dětí ze světového počtu, z toho 44 % jsou opět dívky. Tento rozdíl je dán zejména kulturními aspekty regionu, ačkoliv genderové nerovnosti v tomto regionu již postupně ustupují. Podařilo se je eliminovat v 11 zemích z 15. Průměrná délka školního života zde dosahuje 12,2 let. V průměru tedy studenti dosáhnou středoškolského vzdělání. Ve skutečnosti jsou však v dosaženém stupni vzdělání významné rozdíly. V souvislosti s hustotou obyvatel ve většině států regionu a zájmem o vzdělání vzniká velká konkurence mezi studenty. Poptávky po terciárním vzdělání je velmi vysoká zejména v zemích, jako je Japonsko, Čína, a tzv. „asijské tygři“ (Thajsko, Singapur, Indonésie, Filipíny apod.). Tyto země

mají úroveň vzdělání velmi dobrou. Zároveň se však v regionu nacházejí státy, jež se potýkají s extrémní chudobou a děti zde dosáhnou pouze základního vzdělání.

4.3 Jižní a západní Asie

V tomto regionu klesá přístup k primárnímu vzdělávání již na 87 % - počet dětí, které pravidelně navštěvují základní školu. Počet mimoškolních dětí zde představuje 22 % jejich celkového počtu ve světě, a tvoří tak druhý nejpočetnější region v tomto smutném žebříčku. Rozvojovým cílům tisíciletí, týkajících se všeobecného základního vzdělání, se blíží pouhé dvě pětiny států. Problémem se zde stává nedostatečná kvalita vzdělání a těžká situace v zemi – zejména ve střední Asii. Na základní škole je na jednoho učitele v průměru 32 žáků, v Afghánistánu stav dosahuje až 44 žáků na vyučujícího. V průměru dosáhnou studenti základního vzdělání – průměrná délka studia je zde 10,3 let. Tento region je však kulturně velmi rozmanitý a čísla se v něm liší stát od státu.

4.4 Východní Evropa

Přístupu k primárnímu vzdělávání je ve východní Evropě poměrně vysoký, na základních školách je 93 % dětí. Co se počtu mimoškolních dětí týče, v číslech je na tom východní Evropa stejně jako Euroatlantický prostor. Délka studentského života je o něco nižší, průměrně tráví studenti ve škole 14 let. Terciárního vzdělávání dosahuje nižší počet studentů, než v západní Evropě.

4.5 Severní Afrika a Magreb

V průměru je 89 % chlapců a 84 % dívek příslušného věku zahrnuto do primárního vzdělávání v arabských státech. Počet mimoškolních dětí tvoří 8 % ze světového celku, čímž se region řadí mezi ty početnější z hlediska rozsahu tohoto problému. Zcela alarmující je však fakt, že dívky tvoří až 61 % z tohoto počtu. Stejně tak statistiky o boji proti genderovým nerovnostem arabským státům příliš nenahrávají – pouhá polovina států je úspěšná v eliminaci rozdílů mezi dívkami a chlapci na akademické půdě. Co se týče Rozvojových cílů tisíciletí, jen tři desetiny všech států se blíží jejich splnění.

4.6 Latinská Amerika

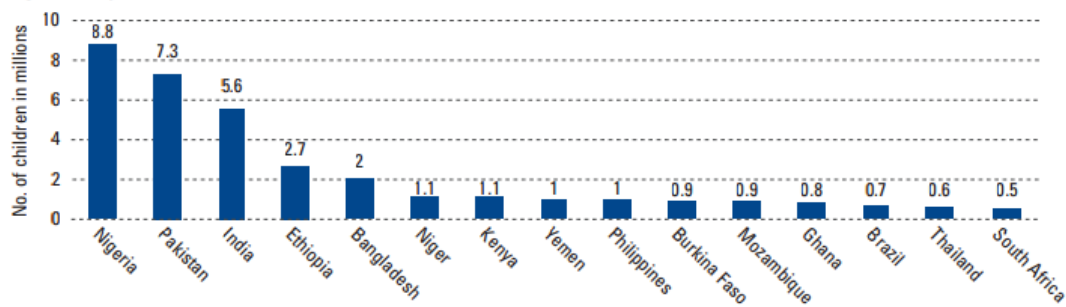
V Latinské Americe je přístup ke vzdělání na dobré úrovni, až 94 % chlapců i dívek mají bezproblémovou školní docházku. Podíl mimoškolních dětí je dvojnásobný ve srovnání s evropskými standardy, avšak ani toto číslo není tak závažné, jako například v Africe. V otázce plnění rozvojových cílů tisíciletí i eliminace genderových rozdílů je na tom region přesně „padesát na padesát“ – 15 z 30 zemí se blíží splnění.

4.7 Subsaharská Afrika

Školský systém v Subsaharské Africe je zdaleka nejméně vyvinutý v porovnání se zbytkem světa. Počet dětí mimo základní vzdělání zde představuje až 50 % všech mimoškolních dětí v celém světě. Afrika si v tomto případě drží prvenství již řadu dekad, a ačkoliv se situace postupem času zlepšuje, stále je co dohánět.

Figure 1: Major countries with most out-of-school children, 2008

Source: Education is the key to lasting development, UNESCO, 2010

Do primárního vzdělávání je zahrnuto pouze 78 % chlapců a 74 % dívek a rozvojových cílů tisíciletí ve vzdělání dosáhly pouze 2 země z 25. Kvalita vzdělání je na mizivé úrovni. Region trpí nekvalifikovanými vyučujícími, stejně jako jejich nedostatkem. Průměrný počet žáků na učitele zde dosahuje 46. Délka studia je v průměru 9,1 let – sekundární vzdělání je tedy zcela potlačeno.¹⁵

5. Mezinárodní dokumenty

Diskriminace v oblasti vzdělání je ožehavé téma, jímž se mezinárodní společenství zabývá již řadu let. Na jeho půdě vzniklo již několik dokumentů, které se snaží zaopatřit práva na vzdělávání a řešit problematiku rovného přístupu k němu.

V rámci Organizace spojených národů je to právě UNESCO, které má vzdělání v oblasti zájmu. Jeho činnost se skládá z řady konkrétních programů a zahrnuje značné množství publikací a statistik. Na jeho půdě vzniklo mnoho úmluv, týkajících se práv dětí či samotného vzdělávání. Uvedeme si ty nejdůležitější z jeho programů a dokumentů.

- Z konkrétních programů je v současnosti nejdůležitějším již zmíněný program "**Vzdělávání pro všechny**" (Education for All). Má za cíl zvýšit dostupnost vzdělání pro ty, kterým se ho nedostává, a vymýtit diskriminaci ve vzdělávání.
- Roku 1972 vydalo UNESCO dokument "**Learning to be**"¹⁶, který obsahuje doporučení pro vzdělávání dospělých. Jedna ze základních myšlenek zněla: "Každému jedinci musí být umožněno pokračovat ve vzdělávání během celého života. Myšlenka celoživotního vzdělávání je základním kamenem společnosti, která se učí."
- V roce 1996 byla komisí UNESCO vydána zpráva "Učení: Dosažitelný poklad" - tzv. **Delorova zpráva**¹⁷.

¹⁵ Statistiky UNESCO dle států a regionů. Dostupné z: http://stats.uis.unesco.org/unesco/TableViewer/document.aspx?ReportId=198&IF_Language=eng.

¹⁶ Learning to be, UNESCO, 1972. Dostupné z: http://www.unesco.org/education/pdf/15_60.pdf.

¹⁷ Delorova zpráva, 1996, UNESCO. Dostupné z: http://www.unesco.org/education/pdf/DELORS_E.PDF.

- V roce 1997 na 5. mezinárodní konferenci o vzdělávání dospělých UNESCO v Hamburku byl přijat dokument - "**Agenda pro budoucnost**" o vzdělávání dospělých ve 21. století. Spolu s agendou vznikla tzv. **Hamburská deklarace**.¹⁸

Neméně důležité jsou smlouvy, které se nevěnují přímo vzdělání, ale mají na něj významný dopad. Jde zejména o dokumenty, které shrnují lidská práva a mezi nimi i ty, jež se týkají vzdělání.

- **Ženevská deklarace** byla přijata 26. září 1924 Společností národů, předchůdkyní dnešní OSN. Tato deklarace je prvním dokumentem, přijatým mezinárodním společenstvím, který deklaroval dětská práva. Není právně závazná, tudíž nelze vymáhat práva v ní uvedená, ale měla velký historický, politický a morální význam.¹⁹
- **Všeobecná deklarace lidských práv**, přijata Valným shromážděním OSN 10. prosince 1948, v den, který byl později označován jako Den lidských práv.²⁰
- **Deklarace práv dítěte** (*Declaration of the Rights of the Child*), přijata rezolucí²¹ Valného shromáždění OSN v roce 1959. V preambuli se odvolává na Chartu OSN, Všeobecnou deklaraci lidských práv a Ženevskou deklaraci práv dítěte. Vyzývá k dodržování 10 zásad v ní uvedených a právě zásada č. 6 hovoří o právu na vzdělání.
- **Úmluva o právech dítěte** (*Convention on the Rights of the Child*) byla přijata Valným shromážděním OSN v roce 1989 a ratifikovaly ji všechny členské státy OSN. Je to první mezinárodní právně závazný dokument.
- **Úmluva na ochranu a podporu kulturní rozmanitosti**, přijatá na 33. zasedání UNESCO v roce 2005 v Paříži. Odkazuje se na Všeobecnou deklaraci lidských práv a zahrnuje i právo na vzdělání.

5.1 Evropská unie

Oblast vzdělávání nepatří do společných politik EU. Na rozdíl od například společné měnové a celní politiky má vzdělávací politika pouze statut tzv. **doplňující politiky**. To znamená, že aktivita EU v této oblasti je omezena na podporu členských států, a to ve formě doporučení, či strukturálních fondů.

¹⁸ Oba dokumenty /CZ/. Dostupné z: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/mezinarodni-konference-unesco-o-vzdelavani-dospelych>>.

¹⁹ BŮŽEK, Antonín. Století dítěte a práva dítěte. In: *Sdružení zastánců dětských práv ČR* [online]. 2008 [cit. 2012-08-08]. Dostupné z: <http://dcicz.org/userfiles/file/stoleti_ditete_a_prava_ditete.pdf>.

²⁰ Všeobecná deklarace lidských práv: Kde rychle najít hezky ucelený seznam lidských práv?. In: *Lidská práva* [online]. 2011 [cit. 2012-08-08]. Dostupné z: <<http://www.lidskaprava.cz/student/uvod-do-lidskych-prav/clanky/vseobecna-deklarace-lidskych-prav>>.

²¹ Úmluvou na ochranu a v podporu kulturní rozmanitosti, UNESCO. Dostupné z: <http://www.nulk.cz/files/kestazeni/umluva_rozmanitost_kult_projevu.pdf>.

- V roce 1996 vyšla Bílá kniha EU (**White Paper on Education and Training**²²). Dokument zdůrazňuje potřebu "učící se společnosti." Přináší návrh na systém uznávání nabytých znalostí a dovedností jako prvku pracovní mobility a celoživotního učení.
- V roce 2009 byl přijat dokument „**Strategický rámec evropské spolupráce ve vzdělávání a odborné přípravě**“²³ (ET 2020 – resp. Education and Training 2020) navazující na Kodaňskou deklaraci z roku 2002. Vedle vize rozvoje vzdělávání v Evropě do roku 2020 vyjmenovává celkem čtyři strategické cíle, jež odpovídají komplexnímu zaměření na celoživotní vzdělávání:
 1. realizovat celoživotní učení a mobilitu
 2. zlepšit kvalitu a efektivitu vzdělávání a odborné přípravy
 3. prosazovat spravedlivost, sociální soudržnost a aktivní občanství
 4. zlepšit kreativitu a inovace, včetně podnikatelských schopností, na všech úrovních vzdělávání a odborné přípravy
- Dalším významným krokem EU v oblasti vzdělávání s ohledem na budoucnost je přijetí **Komuniké z Brugg**²⁴ v roce 2010. Jeho cílem je oživení evropské spolupráce v odborném vzdělávání.

5.2 Ostatní úmluvy

- Světová konference o výchově a vzdělávání v Thajsku přijala "**Světovou deklaraci vzdělání pro všechny**"²⁵ (tzv. Jomtienská deklarace). V této deklaraci se prohlašuje, že : "Každý člověk - děti, mladí i dospělí - bude mít prospěch z možností, které nabízí vzdělání a které budou vytvořené uspokojením základních vzdělávacích potřeb."

6. Závěr

Přístup ke vzdělání je velmi komplexní a komplikovaný problém, kterým se UNESCO zabývá již od svého založení v roce 1945. Půl století po přijetí Všeobecné deklarace lidských práv se však neustále potýkáme s problémy, které Organizace OSN pro výchovu, vědu a kulturu nedokázala vyřešit. Největším problémem je dnes omezený přístup k primárnímu vzdělání, dalším jsou miliony dětí navštěvují školy kvalitativně na velmi

²² Bílá kniha EU. Dostupné z: <<http://europa.eu.int/comm/education/doc/official/keydoc/lb-en.pdf>>.

²³ Strategický rámec evropské spolupráce ve vzdělávání a odborné přípravě, 2009, EU. Dostupné z <http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-policy/policy-framework_en.htm>.

²⁴ Komuniké z Brugg, 2010, EU. Dostupné z <http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-policy/doc/vocational/bruges_en.pdf>.

²⁵ Jomtienská deklarace, UNESCO, 1990. Dostupné z: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/svetova-deklarace-vzdelani-pro-vsechny>>.

nízké úrovni²⁶. Nevyřešená je genderová nerovnost a velké množství mimoškolních dětí. Většina studentů v rozvojových státech nemá šanci absolvovat sekundární vzdělání a i ve vyspělých státech hrají nerovnost ekonomické podmínky jednotlivých domácností, ačkoliv na jiné úrovni. Od konce druhé světové války se situace ve světě lepší, ale stále nacházíme ve světě velké nedostatky, které jsou předmětem jednání mezinárodních organizací.

Vzdělání dnes rozhoduje nejen o sociálním postavení, ale také o kvalitě života. Investice do vzdělání je považována za jednu z nejdůležitějších investic do budoucnosti. Na jednu stranu se tak zdá, že sny osvícenských učenců o celkově vzdělané společnosti se začínají naplňovat. Na mnoha místech planety jsou však hesla jako sociální spravedlnost nebo rovnost příležitostí stále ještě jen pouze prázdná slova.

Otázky k zamyšlení

1. Je důležitější náboženská a kulturní tradice, či vzdělání jedince? Co je ve tvé zemi na prvním místě a proč? Jaký je poměr dívek a chlapců ve školách tvé země?
2. Jaká je ve tvé zemi kvalita vzdělání a jak se dá zlepšit?
3. Kolik je ve tvé zemi mimoškolních dětí a z jakého důvodu se jim nedostává primárního vzdělání? Co je pro to třeba udělat?
4. Je terciární vzdělání ve tvé zemi zpoplatněno? Proč?
5. Je ve tvé zemi možnost dále se vzdělávat v rámci celoživotního vzdělávání? Jaký je zájem veřejnosti a je toto vzdělání přístupné pro všechny?

Seznam použitých zdrojů

PRŮCHA, Jan. Vzdělávání a školství ve světě : Základy mezinárodní komparace vzdělávacích systémů. 1. vydání. Praha : Portál, 1999. 320 s. ISBN 80-7178-290-4.

WILLMORE, Larry. Basic Education as a Human Right. Economic Affairs [online], 2004, roč. 24, č. 4, s. 17–21. [cit. 2012. 10. 29]. Dostupný z <<http://www.blackwell-synergy.com/toc/ecaf/24/4>>.

WOODS, Eric. Tanzania country case study [online]. Paříž: UNESCO, 2007. 37 s. [cit. 2012-10-17]. v Dostupný z <<http://unesdoc.unesco.org/images/0015/001555/155592e.pdf>>.

STALKER, Milada. Nová mezinárodní klasifikace vzdělávání ISCED 2011. Čtvrtletník vzdělávání : Vzdělávání. [online] 15. 6. 2012, 1. ročník, 2/2012 [cit. 30. 7. 2012]. Dostupné na Národní ústav pro vzdělávání: <http://www.nuv.cz/uploads/Periodika/VZDELAVANI/2_12.pdf>. ISSN 1805-3394.

GREGER, David. Školní vzdělávání: Zahraniční trendy a inspirace, Kvalita a spravedlnost ve vzdělávání. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2006. 266 s. ISBN 80-246-1313-1

²⁶ Willmore, 2004

CANAGARAJAH, Sudharshan a Helena Skyt Nielsen. Child labour and schooling in Africa [online]. 1999. World Bank. [cit. 28. 7. 2012]. Dostupné z: <<http://siteresources.worldbank.org/SOCIALPROTECTION/Resources/SP-Discussion-papers/Child-Labor-DP/9916.pdf> >

Paris Principles and Guidelines on Children Associated with Armed Forces or Armed Groups, 2007. Dostupné z: <<http://www.unicef.org/emerg/files/ParisPrinciples310107English.pdf>>

Webové stránky UNICEF – kapitola výchova a gender. Dostupné z: <<http://www.unicef.org/education/index.php>>

Webové stránky The Inter-Agency Network for Education in Emergencies (INEE). Dostupné z: <<http://www.ineesite.org/>>

Monitoring situace dětí a žen, UNICEF, kapitola výchova. Dostupné z: <<http://www.childinfo.org/education.html>>

Statistický úřad UNESCO. Po zadání státu vám systém nabídne podrobné informace o státu. Dostupné z: <<http://stats.uis.unesco.org/unesco/TableViewer/document.aspx?ReportId=198>>

Amnesty International, mezinárodní hnutí za dodržování lidských práv. Dostupné z: <www.amnesty.org>

Human rights watch, mezinárodní nevládní organizace, která vede výzkum lidských práv a prosazuje je. Dostupné z: < <http://www.hrw.org/>>

Globální síť nevládních organizací, zaměřených na vzdělávání a výchovu. Dostupné z: <www.ineesite.org>

Problematika dětských vojáků, mezinárodní výzkum. Dostupné z: <www.child-soldiers.org>

Autor: Jan Šotola

Imprimatur: Zuzana Netolická, Thuy Thu Truong

Jazyková úprava: Tomáš Konečný, Michaela Matušková, Markéta Melicharová, Truong Thu Thuy

Grafická úprava: Nicole Princlová

Vydala Asociace pro mezinárodní otázky pro potřeby XVIII. ročníku Pražského studentského summitu.

© AMO 2012

Model OSN

Asociace pro mezinárodní otázky,

Žitná 27, 110 00 Praha 1

Tel./fax: +420 224 813 460,

e-mail: summit@amo.cz,

IČ: 65 99 95 33

»www.amo.cz«

»www.studentsummit.cz«

Top partneři

Generální partner
Modelu OSN

Hlavní partner
Modelu OSN

Hlavní partner Modelu NATO

Ministerstvo zahraničních věcí
České republiky

Model NATO is co-sponsored by
the North Atlantic Treaty Organization

Hlavní partner Modelu EU

Partner konference

Univerzitní
partner

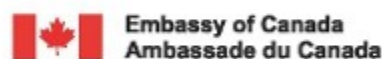
Partner zahájení

Partner jednání

Partneři Modelů

Mediální partneři

Hlavní mediální partner

Hlavní mediální partner

Partner Chronicle

Za podpory

**Asociace
pro mezinárodní
otázky**
Association
for International
Affairs

Pražský studentský summit
projekt Asociace pro mezinárodní otázky